

**SIGMAR STOPINSKI. DAS BALTIKUM IM PATT DER
MÄCHTE. ZUR ENTSTEHUNG ESTLANDS, LETTLANDS
UND LITAUENS IM GEFOLGE DES ERSTEN
WELTKRIEGES. BERLIN, 1997**

Joachim Tauber

Aptariamojoje monografijoje siekiama atsakyti į visiems gerai žinomą klausimą, kadangi trijų Baltijos valstybių susikūrimas Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje tiek Vokietijoje, tiek Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje yra pakankamai aprašytas. Autorius manosi radęs naują problemos aspektą, pabrėždamas, kad “didvalstybių tikslai buvo patys esmingiausi, t.y. jei didžiosios valstybės nebūtų turėjusios (svarbių sau) interesų, tik tokiu atveju Baltijos regione būtų labai svarbi nacionalpolitinė perspektyva. Tuose įvykiuose dalyvavusios jėgos siekė savų tikslų ir nebuvo Baltijos tautų pagalbininkės” (P. 16). Šiam “atradimui” galima pritarti, kartu pažymint šios minties pritaikomumą bet kuriai istorinei epochai!

Autorius didžiausią dėmesį skiria trim “didvalstybėms”: Vokietijai, Rusijai ir Antantei. Skyrelyje “Vokietijos politika Baltijos regiono atžvilgiu” (P. 19 ir toliau) autorius aptaria gerai žinomus Vokietijos vadovų nuomonių skirtumus ir pateikia chronologinę įvykių eigą, remdamasis pagalbine literatūra. Jo dėstomi teiginiai negali patenkinti skaitytojo jau vien dėl to, kad faktų ir įvykių gausybėje dingsta autoriaus koncepcija. Darbas orientuotas į įvykių aprašymą, jame trūksta savarankiškų interpretacijų, dėl ko autoriui nepavyksta išvengti stereotipinių teiginių apie “didvalstybes”. Apskritai kyla klausimas, ar galima kalbėti apie vieną Vokietijos politiką baltų atžvilgiu. Reikėtų atsižvelgti į faktą, kad didesnioji Latvijos dalis ir Estija į vokiečių rankas pateko tik 1918 m., tuo tarpu Lietuvą vokiečiai okupavo jau 1915 m. rudenį. Dėl šios priežasties vokiečių veiksmai Lietuvoje iš esmės skiriasi nuo vokiečių politikos Latvijoje ir Estijoje. Vasario 16-osios vienašališkas Lietuvos nepriklausomybės aktas, kuriame nėra kalbama apie jos ryšius su Vokietijos reichu, o tik apie valstybę, besiremiančią bendraisiais demokratijos principais, knygos autoriui taip ir lieka nesuprantamas (P. 89 ir toliau). Aptardamas įvykius Lietuvoje autorius remiasi tik dviem darbais: 1919 m. Petro Klimo išleistu šaltinių rinkiniu apie Tarybą ir 1965 m. publikuota Gerd Linde disertacija apie okupacinę vokiečių politiką.

Nors ši knyga išleista 1997 metais, ją rašydamas autorius rėmėsi tik viena studija, išleista po 1990 metų. Autorius nepakankamai kritiškai vertina vokiečių kalba rašytą literatūrą, o tai atkreipia dėmesį, kad visiškai nesiremta pirminiais šaltiniais. Tuo tarpu būtent po 1990 metų dėl esminių pokyčių Vidurio ir Rytų Europoje šia tema pasirodė gausybė naujų darbų. Stopinski galėjo bent netiesiogiai remtis lietuvių, latvių, estų istorikų publikacijomis, kas jo studijai buvo *conditio sine qua non*. Apskritai kyla klausimas, kaip knygos leidėjas įvade galėjo tvirtinti: “Sigmar Stopinski, kritiškai vertindamas lig šiol parašytus istorikų darbus, atskleidė juose egzistuojančius mitus bei nutylėjimus. Tai atkreipia skaitytojo dėmesį, kad valstybių kūrimosi metu buvo susidaręs savotiškas politinis vakuumas ir banali patinė situacija. Tokia išvada yra svarbi ir vertinant dabartinę padėtį” (P. 10). Tačiau Stopinski ne tik neanalizavo istoriografijos Baltijos kraštų klausimu, t.y. neskaitė Baltijos šalių istorikų darbų, tačiau net pakankamai neišnagrinėjo vokiečių kalba rašytos literatūros. Knygoje nieko nekalbama apie istoriografijoje neabejotinai egzistuojančius nutylėjimus ir mitus. Kad jie būtų atskleisti, autorius turėjo atlikti tiriamąjį darbą!

Dar prasčiau autorius aptaria Rusijos politiką (P. 103 ir toliau). Jis pasitenkina karo eigos perpasakojimu ir Vasario revoliucijos aptarimu, tačiau nieko nekalba apie Spalio revoliuciją. Pagrindiniai klausimai aptariami tik paraštėje, pavyzdžiui, Liaudies Komisarų Tarybos dekretas apie Rusijos tautų teises cituojamas, tačiau darbe nerandame jokios šios citatos interpretacijos. Apie tai, kokia buvo Rusijos politika Baltijos kraštų atžvilgiu, šiame skyriuje visai nerašoma, tai galima būtų paaiškinti visišku svetimų kalbų nemokėjimu ir labai ribotu rėmimusi Vakarų autorių darbais. Literatūros sąrašė nėra nė vieno darbo, rašyto anglų kalba.

Antantės politikos esmę Stopinski nusako šiais žodžiais: “Sąjungininkai buvo pasirengę atsižvelgti į Rusijos teritorinius interesus” (P. 183). Autorius čia daro pagrįstą išvadą, kad Didžioji Britanija Baltijos regione veikė aktyviau nei Prancūzija (P. 185). Kitose vietose autorius, kaip jam įprasta, pasitenkina bolševikų, vokiečių freikorpsų žygių, diplomatinių derybų aprašymu.

Po 250 puslapių įvykių kronikos autorius reikalauja savo mintis skyrelyje “Padovanota nepriklausomybė?” (P. 255 ir toliau), pateikdamas čia savo knygos sutrumpintą variantą. Į savo provokacinį klausimą autorius taip ir nebando atsakyti. Galima įsivaizduoti, kad bet kuris estas, latvis ar lietuvis, skaitydamas tokį provokuojantį skyrelio pavadinimą, prisiminęs sunkų kelią į nepriklausomybę 1918 m. pabaigoje, tik gūžčios pečiais. Baltai negavo nepriklausomybės Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje kaip dovanos (iš ko?), jie turėjo ją išsikovoti ir įtvirtinti diplomatinėmis priemonėmis visiškai jais nesidominčiame pasaulyje!

Į pagrindinį darbe keliamą klausimą autorius atsako dviem sakiniais: “Galima konstatuoti, kad mažosios valstybės turi galimybę sukurti valstybę tik tuo atveju, kai didžiosios valstybės nėra pajėgios spręsti karo ir taikos klausimų.” (P. 260). Šis pasakymas, kurio esmė yra sunkiai suvokiama (ką bendro turi sprendimai dėl karo ir taikos su nepriklausomybe?), kalba ir be jokių komentarų pats už save.

Apskritai pati darbo tema yra įdomi. Trijų valstybinių grupuočių tikslų palyginimas Baltijos regiono atžvilgiu galėjo sudaryti galimybę konstatuoti ką su kuo galima lyginti, o kur tokie palyginimai neturi jokios prasmės, kartu būtų galima atskleisti ir tuometinės politikos bendruosius kontūrus. Tačiau sprendžiant tokią problemą reikia koncepcijos, pagal kurią sistemiškai būtų aptariama medžiaga ir kurioje nelieka vietos paprastam įvykių perpasakojimui. Tokiam sumanymui reikia ir teorinio pasirengimo norint rašyti lyginamąjį darbą.

Darbo metodinės klaidos yra akivaizdžios, ypač vartojant terminus “didvalstybės”, “mažosios valstybės” ir t.t. Dabar gi darbe vartojami terminai primena XX a. pradžios leksiką, susiformavusią po Vienos kongreso sukurtos pentarchijos, lėmusios Europos raidą iki 1914 m., įsitvirtinimo! Darbą reikia laikyti nevykusiu dar ir dėl to, kad jame visiškai ignoruojami sociologiniai konfliktų modeliai, politologinės teorijos, taikomos tarptautinės politikos analizei, ir t.t.

Baltijos regiono atžvilgiu buvo galima taikyti gerai žinomą centro ir periferijos modelį¹. Nesunku pastebėti, kad Vokietijos reichui, Rusijai (nesvarbu kokiai: carinei, demokratinei ar bolševikinei) ir Antantei Baltijos regionas buvo šalutinė tema. Taigi susidaręs veiksmų laukas tarp įvairių valstybių blokų dar labiau išsiplečia, kai centre pasireiškia krizė, t.y. kai centras praranda galimybę kontroliuoti periferiją. Tokie samprotavimai rodo kelią, kuriuo einant

¹ Geras įvadas į šią tematiką: *Rokkan S.* ir kt. Centre-periphery structures in Europe. An ISSC Workbook in Comparative Analysis. Frankfurt a. M./New York, 1987.

būtų galima kritiškai įvertinti įvykius Baltijos regione. Taigi nereikėtų kalbėti “apie valstybių patinę situaciją”, nors kita vertus, tektų pripažinti tam tikrą susidariusį valdžios vakuumą, tačiau tai jokių būdu nėra tas politinis vakuumas, apie kurį kalba aptariamose knygos leidėjas.

Šis darbas toli gražu nepuošia serijos “Nordeuropäische Studien”. Kas ieškos informacijos apie Baltijos valstybių susidarymą, į šį darbą neturėtų kreipti dėmesio.